

Zašto je kazalište na samrti i što redatelji imaju s tim?

O prijevodu knjige Jean-Luca Jeenera

> Jean-Luc Jeener:

Kazalište na samrti

Matica hrvatska,
Zagreb, 2019.

NO
VE
KNJI
GE

Prošle je godine, u izdanju Matice hrvatske i prijevodu Yves-Alexandra Tripkovića, objavljen hrvatski prijevod duljeg eseja, naslovljenog *Kazalište na samrti* (franc. *Pour en finir avec le théâtre*), uglednog kazališnog kritičara Jean-Luca Jeenera, koji je na izvornom jeziku objavljen 2017. godine.

Jean-Luc Jeener (1949.) francuski je glumac, dramatičar, i kazališni redatelj koji se kazališnom umjetnosti profesionalno bavi još od kraja šezdesetih godina 20. stoljeća, kad je osnovao svoju prvu kazališnu skupinu. Nakon što je niz godina u Parizu uspješno vodio profesionalnu kazališnu trupu *La Compagnie de l'Élan*, i s njom postavio brojne predstave, 1997. godine osnovao je Théâtre Nord-Ouest. Njegovo, od strane države nesubvencionirano kazalište i danas s uspjehom djeluje u devetom pariškom okrugu, temeljeći svoj repertoar na izvedbama tekstova klasičnih autora (Molière, Jean Racine, Pierre Corneille, Victor Hugo, Marivaux, A. P. Čehov, Henry de Montherlant, Henrik Ibsen, William Shakespeare itd.) te otkrivanju mladih, suvremenih autora.

Jean-Luc Jeener ujedno je i jedan od najuglednijih kazališnih kritičara u Francuskoj. Kazališne kritike redovito objavljuje u dnevnim novinama i časopisima, najredovitije u *Le Figaro Magazine*, *Valeurs Actuelles* i *Le Figaroscope*. Autor je i niza teatroloških knjiga, među kojima se izdvajaju *Pour un théâtre chrétien* (1997.), *Pour en finir avec les intermittents du spectacle* (2012), *Sans miroir, la société est condamnée à mourir: pour un théâtre incarné* (2013.), *Pour en finir avec la langue de Shakespeare* (2014) i *Pour en finir avec la critique dramatique* (2018).

Nešto više od pet desetljeća Jean-Luc Jeener aktivno prati kazališni život u francuskom glavnom gradu, zbog čega je stekao sveobuhvatan uvid u posve različite produkcije. Jeener polazi od pitanja uloge koju kazalište ima u suvremenom društvu. Zanima ga, prije svega, je li suvremeno kazalište u društvu jednako važno kao što je bilo tijekom proteklih stoljeća.

Polazi od konstatacije da se u pariškim kazalištima dnevno može pogledati nekoliko stotina posve različitih predstava, no da je među njima vrlo malo „pravih“. „Pravim“ predstavama drži one koje se bave (opće)ljudskim temama i koje se temelje na umjetnosti glume. Jeener drži da je takvo kazalište ugroženo i da na repertoarima (pariških) kazališta dominiraju predstave koje, prije svega, zabavljaju publiku. Primjećuje da na programima kazališta dominiraju različite čitalačke izvedbe, *one man showovi*, nova redateljska čitanja klasika, performansi, scenske adaptacije prozih tekstova i kolektivne kreacije. Jeener je vrlo kritičan prema velikom dijelu suvremene (francuske) kazališne produkcije, za koju drži da joj je važnija spektakularnost od umjetničke vrijednosti. Drži da se kazalište posljednjih desetljeća svelo na površnu zabavu te da je financijska isplativost postala najvažniji kriterij u radu. Jeener konstatira da su predstave izrazito teatralne, raskošno producirane, no bez obzira na to, publici dosadne jer ne progovaraju o (opće) ljudskim problemima. Tvrdi da izrazita dominacija redatelja u kazalištu posljednjih nekoliko desetljeća dovodi do nestanka „pravog“ kazališta, a posebice je kritičan

prema francuskim redateljima koji zagovaraju brehtijansko kazalište. Među njima izdvaja Antoineta Viteza, koji je godinama vodio središnju nacionalnu kazališnu kuću Comédie-Française, ali i Armanda Gattija, Rodriga Garciju, Ariane Mnouchkine i Andréa Benedetta. Njihove predstave proglašava dosadnim spektaklima koje glumce svode na objekte i onemogućavaju im utjelovljenje.

Jeener tvrdi da se u takvom kazalištu većina publike dosađuje, što je rezultiralo izrazitim padom broja gledatelja koji redovito odlaze na predstave. U takvim okolnostima brojna kazališta teško funkcioniraju, na rubu financijske propasti.

U knjizi se osvrće i na recentnu francusku kulturnu politiku te konstatira da političarima, među kojima posebice izdvaja bivše predsjednike Republike Nicolasa Sarkozyja i Françoisu Hollandea, kultura, a kazalište posebice, nisu ni na marginama interesa. Podsjeća na dobre primjere iz poslijeratnog razdoblja kad je André Malraux, ministar kulture u vrijeme predsjedničkog mandata Charlesa de Gaullea, razrađenim sustavom državnih potpora i sustavnim ulaganjima u infrastrukturu omogućio da vrhunska/elitna kultura bude dostupna svim građanima, kao i da umjetnici slobodno istražuju i stvaraju, neopterećeni ekonomskim imperativima. Jeener kritizira način i kriterije izbora ravnatelja nacionalnih kazališta, kao i sustav javnog financiranja kazališta. Drži da političari ne razumiju važnost kulture te da svojim nepromišljenim odlukama potiču njezinu komercijalizaciju i amerikanizaciju, što u konačnici dovodi do njezina srozavanja. Kultura, tvrdi Jeener, mora biti dostupna svim slojevima društva i treba služiti napretku i ujedinjenju nacije.

U Jeenerovu se poimanju kazališta u njegovu središtu nalazi glumac, a ne izvođač ili redatelj. Zagovara ideju kazališta utjelovljenja, dakle kazališta u kojem glumac utjelovljuje lik, težeći psihološkoj istinitosti, čemu pretihodi dug i ustrajan umjetnički proces. Glumac treba u potpunosti proživjeti svoj lik i prikazati čovjeka kakav on uistinu jest, u svim njegovim dimenzijama. Drži da takvo kazalište gledateljima nije dosadno te da je jedino takvo kazalište, u kojem je suosjećanje s likovima moguće, koje priča priču o muškarcima i ženama, u kojem je utjelovljenje likova neosporno, korisno za zajednicu u kojoj nastaje. A upravo kazalište od svih umjetnosti, zbog svoje moći utjelovljenja, bolje od ostalih umjetnosti osnažuje čovječanstvo.

Jeener u ovoj knjizi, kao i u svojim kazališnim kritikama i javnim istupima, zagovara povratak „kazalištu s ljudskim licem“ i glumcu kao središtu kazališnog čina. Ističe da je kazalište potrebno zajednici, što potvrđuju

stoljeća njegove povijesti. Kazalište, pojašnjava Jeener, razvija kritičku misao, potiče duh slobode, pomaže ljudima da shvate da je smrt sastavni dio života i kako da se suoče s vlastitim strahovima te, kao takvo, ima važno mjesto u svakoj zajednici. Kazalište utjelovljenja, u kojem će čovjek i njegovi problemi biti u središtu, prema Jeeneru, nasušna je potreba gledatelja.

Dugogodišnjim aktivnim radom i sustavnim praćenjem kazališnog života stekao je sveobuhvatan uvid na temelju kojih formira stavove iznesene u knjizi.

Jean-Luc Jeener u knjizi izlaže, i obrazlaže, obranu kazališta u čijem je središtu glumac, a njegova se koncepcija kazališne umjetnosti kosi s dominantnim trendovima u (francuskom) kazalištu od šezdesetih godina 20. stoljeća. Istupanjem protiv redateljskog kazališta i kritizirajući znatan dio suvremenih produkcija daje doprinos pluralizmu poimanja kazališne umjetnosti, kao mjesta i značaja kazališne umjetnosti u suvremenom društvu. Također, daje važan doprinos promišljanjima zašto publika masovno napušta kazališne dvorane.

Vjerujem da je prijevod ove knjige dobrodošao u hrvatskoj kulturi u kojoj se već godinama vode slične rasprave o ulozi i značaju kazališta u društvu, modalitetima njegova financiranja te ulozi redatelja i glumaca. Argumenti koje Jeener obrazlaže bit će zanimljivi svima koji se tim pitanjima bave, bez obzira na to slažu li se s njegovima tezama ili ne. Jeenerova je rasprava snažno upisana u francuski kulturni kontekst, ne obazirući se previše na zbivanja u europskom i svjetskom kazalištu, no svejedno može biti privlačna i onima koji nisu upoznati sa zbivanjima u francuskom kulturnom prostoru jer pitanja koja Jean-Luc Jeener postavlja, i na njih pokušava odgovoriti, pitanja su na koje odgovore traže kazališne zajednice diljem svijeta. ■